

Kunstonderwijs: de bakermat van ons vak

Door VNK-e

In deze vierdelige artikelenreeks brengen publiekskunsthistorici het belang van de VNK-e voor het vak kunstgeschiedenis onder de aandacht – in een pleidooi voor een doorlopende leerlijn in het onderwijs. Dit is de eerste aflevering.

In het Educatie-themanummer van het *Bulletin Kunsthistorici* in 2016 verwoordde oud-voorzitter Annette de Vries het belang van de VNK-e aldus: ‘Niet het onderwerp, maar de verhalende overdracht van kennis is medebepalend voor de kracht van een kunstwerk’.

Nieuw draagvlak gevraagd

Omdat musea nu eenmaal de bewaarders zijn van ons mobiele erfgoed, richten de ogen vaak daarop als het gaat om de overdracht van kunsthistorische inhoud. Blockbusters, toepaankopen, bezoekersaantallen, vrienden, donateurs, het oudere, hoogopgeleide ‘kernpubliek’: heel waardevol maar ook kwetsbaar, zo legde de coronaperiode recent pijnlijk bloot. Het wordt hoog tijd

“Het onderwijs is de eerste en enige plek waar je toekomstig publiek kunt bereiken, enthousiasmeren en klaarstomen voor de musea van de toekomst.”

om bij nieuwe, jongere doelgroepen draagvlak te creëren voor het fenomeen museum. Anders komt er geen follow-up voor het huidige publiek en droogt het museumbezoek in de komende jaren op. De remedie ligt enerzijds bij de musea zelf, die hun relevantie voor deze publieksgroepen kunnen bewijzen door meer in te

zetten op inleving, emotie en interactie dan op kennis ‘zenden’. Anderzijds is het onderwijs de eerste en enige plek waar je toekomstig publiek kunt bereiken, enthousiasmeren en klaarstomen voor de musea van de toekomst.

Doorlopende leerlijn

Ook de universitaire vakgroepen kunstgeschiedenis zijn gebaat bij nieuwe aanwas: de aanloop is tanende en slechts weinig studenten kiezen na de minor voor de overdracht van hun vak. Algemeen ligt de toenemende ‘ongeleterdheid’ op het gebied van kunst, cultuur en geschiedenis op de loer. Een vicieuze cirkel,

“De toenemende ‘ongeleterdheid’ op het gebied van kunst, cultuur en geschiedenis ligt op de loer.”

die wij als VNK-e willen doorbreken door op te komen voor goed onderwijs in ons mooie vak, kunstgeschiedenis. Dat betekent: de urgentie benadrukken van een doorlopende leerlijn van basisschool tot universiteit. Maar hoe dan? We beginnen bij de basis: het primair onderwijs.

Vrijblijvendheid troef

In het curriculum van het primair onderwijs (voorheen: kleuter- en basisonderwijs) zijn momenteel voor kunstzinnige oriëntatie drie kerndoelen geformuleerd:

- Kerndoel 54: de leerlingen leren beelden, taal, muziek, spel en beweging te gebruiken om er gevoelens en ervaringen mee uit te drukken en om ermee te communiceren.
- Kerndoel 55: de leerlingen leren op eigen werk en dat van anderen te reflecteren.
- Kerndoel 56: de leerlingen verwerven enige kennis over en krijgen waardering voor aspecten van cultureel erfgoed.

Hoe en in welke mate een school deze doelen bereikt, is nergens gespecificeerd. De kerndoelen krijgen veelal vorm in het vak beeldende vorming, verzorgd door de leerkracht of, indien aanwezig, een kunstvakdocent. Sommige scholen werken met een externe aanbieder. Kunstgeschiedenis en kunstbeschouwing maken geen deel uit van curriculum noch van de doorlopende leerlijn. Omdat

“Omdat voor ons vak geen competenties in de kerndoelen zijn opgenomen, heeft het kunstonderwijs een vrijblijvend karakter.”

Herziening kunstonderwijs met Curriculum.nu

De afgelopen jaren hebben leraren en schoolleiders voorstellen opgeleverd voor de herziening van het landelijk curriculum voor alle vakken in het basisonderwijs (po) en onderbouw voortgezet onderwijs (vo). Bottom-up dus, en dat is een unicum. Het ontwikkelteam voor het leergebied Kunst & Cultuur deed voorstellen voor beeldende vorming, ckv (culturele en kunstzinnige vorming), dans, drama, handvaardigheid, kunst algemeen/kunstgeschiedenis, muziek, tekenen en textiel. In het definitieve voorstel – een doorlopende leerlijn van po naar bovenbouw vo – gaat artistieke ontwikkeling hand in hand met creativiteit en is er samenwerking tussen het maken van kunst (de kunstpraktijk – maken en betekenis geven) en het denken over kunst (de kunsttheorie – meemaken en betekenis geven).

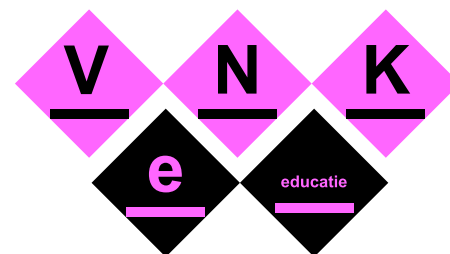
Artistieke ontwikkeling is namelijk niet los te zien van het creatieve proces dat de leerling doorloopt. Bij het onderdeel ‘meemaken en betekenis geven’ ervaren leerlingen dat kunst en cultuur onlosmakelijk verbonden zijn met het bestaan, en als onderdeel van hun identiteit bijdragen aan wie ze zijn. Ze komen in aanraking met een kunst- en cultuurhistorische context en leren uitingen te bevragen, te waarderen, betekenis te geven en zich ertoe te verhouden. Doordat leerlingen verbanden leren leggen tussen ‘maken en betekenis geven’ en ‘meemaken en betekenis geven’, komen praktijk en theorie meer in balans.¹

¹ Curriculum.nu (2019, 10 oktober)

Kritische blik van VNK-e

Om het proces te voeden en bij te sturen, stelden vakverenigingen voor beeldende vorming, dans, drama, muziek én kunstgeschiedenis een eigen visiedocument op en gaven zij feedback op elk tussenproduct van het ontwikkelteam. Ook de VNK-e heeft als vakvereniging voor kunstgeschiedenis en kunsttheorie kritisch gereageerd op de visie en voorstellen, bij monde van VNK-e-bestuurslid Niels Nannes (UU) en Marie-Thérèse van de Kamp (UvA), vakdidactici Kunstgeschiedenis aan de universitaire lerarenopleiding.

In december 2021 is in opdracht van het ministerie van OCW op basis van de voorstellen gestart met de actualisatie van de kerndoelen en examenprogramma's. Helaas moeten de kunstvakken nog even wachten, nu vakken met urgentie, waaronder Nederlands en wiskunde, voorrang krijgen.

voor ons vak geen competenties in de kerndoelen zijn opgenomen, heeft het kunstonderwijs een vrijblijvend karakter. Elke school bepaalt zelf óf het wordt aangeboden en zo ja, in welke vorm.

In de praktijk

Hoe vrijblijvend kunstonderwijs momenteel is, ervaart VNK-e-bestuurslid en kunsthistoricus Sara Backer helaas vaak in haar praktijk. Ze geeft interactieve en creatieve workshops kunstbeschouwing aan jonge kinderen. Scholen staan vaak wel open voor losse workshops of een reeks passend bij een thema binnen het eigen programma, maar implementatie binnen de leerlijn blijkt vaak een stuk moeilijker door gebrek aan (geld voor) vakdocenten en de strakke vormgeving van het huidige curriculum.

Verwondering en nieuwsgierigheid

Toch is elke workshop weer een kans om jonge kinderen te betrekken bij kunst als cultureel erfgoed. Dat vergt wel een andere benadering dan ‘volwassen’ kunsthistorici gewend zijn. Sara: “Kunsthistorische volledigheid is niet aan de orde. Belangrijker is dat kinderen zich verwonderen en nieuwsgierig worden. Samen kijken we naar een schilderij om zo aansluiting te vinden bij hun belevingswereld. Hierbij vertel ik kunsthistorische verhalen op een kindvriendelijke en vooral interactieve manier - de spanningsboog is kort - en gaan kinderen op basis van het kunstwerk zelf aan de slag.”

Sara’s programma’s zijn een combinatie van kennisoverdracht, samen kijken en zelf creëren. Kinderen doen diverse vaardigheden op, zoals:

- Leren kijken
- Verschillen en overeenkomsten benoemen
- Meningsvorming
- Naar elkaar luisteren
- Verbeeldingskracht

“De energie die vrijkomt zodra je de kinderen ‘hebt’, als ze verwondering ervaren, die is magisch.”

Inspiratie omzetten in creativiteit

Deze kunstbeschouwingsworkshops bieden bovendien kansen aan kinderen die thuis niet in aanraking komen met kunst en cultuur. Sinds de opheffing van de Amsterdamse Kunstkijkuren (en aanverwante projecten elders in Nederland) is museumbezoek via de basisschool immers weer net zo vrijblijvend geworden als het kunstonderwijs zelf.

Een workshop brengt leerlingen in contact met kunst buiten de museale context. Sara neemt meestal fysieke reproducties van schilderijen mee, zoals posters, geplastificeerde afbeeldingen en ansichtkaarten. “De vorm maakt helemaal niet uit; het is jouw verhaal dat de kinderen boeit. Lesgeven aan deze jonge doelgroep vergt aanpassen, zowel wat betreft de inhoud als de vorm van de les die je

aanbiedt. Maar de energie die vrijkomt zodra je de kinderen ‘hebt’, als ze verwondering ervaren, geraakt worden en nieuwe dingen leren, die is magisch.”

Kunstonderwijs van de toekomst

“Mijn hoop is dat, nu de voorstellen van het ontwikkelteam Kunst & Cultuur voor het primair onderwijs worden opgepakt door de SLO¹, er eindelijk een doorlopende leerlijn voor de beeldende kunstvakken komt. Geïntegreerd in het curriculum, dus niet alleen een plakwerkje als er eens een kunstthema is op school. Dat kunst ingezet wordt als vast dagonderdeel of bijvoorbeeld bij een taalles. Mét ruimte voor kunstvakdocenten en inclusief een sterke rol voor kunstgeschiedenis en kunstbeschouwing. Dat betekent erkenning voor ons vak, maar is daarnaast een noodzakelijke voorwaarde voor nieuwe aanwas van studenten, docenten en museumbezoekers. En daarmee van Nederlanders die zich verantwoordelijk voelen voor en verbonden voelen met hun culturele erfgoed in de toekomst.”

¹ Stichting Leerplan Ontwikkeling.